

УДК 332.055.3

DOI: <https://doi.org/10.32840/2522-4263/2020-1-35>

Погосян Л.О.

аспірант

Харківського національного економічного університету
імені Семена Кузнеця

Pohosyan Luiza

Postgraduate

Kharkiv National Economy and Economy University Semen Kuznetsya

АКТУАЛІЗАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ ДЛЯ АНАЛІЗУ СОЦІАЛЬНОЇ НАПРУЖЕНОСТІ ТА СЕР В УКРАЇНІ

UPDATING OF INFORMATION SPACE FOR ANALYSIS OF SOCIAL TENSIONS AND SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT IN UKRAINE

АНОТАЦІЯ

У статті проводиться аналіз показників соціально-економічного розвитку, що впливають на розвиток регіону та рівень соціальної напруженості. Проведений аналіз актуалізує показники, які мають домінуючий вплив на рівні макрорегіону (України) серед регіональних систем (областей) у сучасних умовах розвитку країни та її регіонів. У результаті наведена система показників для оцінки соціальної напруженості, які мають вагомий вплив на ВРП і є актуальними саме для України під час оцінки соціальної напруженості і СЕР у 2015–2018 роках. Є необхідність у гнучкій системі показників, здатній вказати на актуальні показники для досліджуваного регіону в певний проміжок часу. Такий підхід дає змогу, ґрунтуючись на регіональних статистичних показниках, сформулювати потрібну систему показників із метою подальшого використання для побудови комплексу моделі з оцінки та аналізу соціальної напруженості в регіональній системі.

Ключові слова: розвиток, соціальна напруженість, показники соціально-економічної напруженості, економічний розвиток, соціальний розвиток, соціально-економічні показники.

АННОТАЦИЯ

В статье проводится анализ показателей социально-экономического развития, влияющих на развитие региона и уровень социальной напряженности. Проведенный анализ актуализирует показатели, которые имеют доминирующее влияние на уровне макрорегиона (Украины) среди региональных систем (областей) в современных условиях развития страны и ее регионов. В результате представлена система показателей для оценки социальной напряженности, которые оказывают значительное влияние на ВРП и актуальны именно для Украины при оценках социальной напряженности и СР в 2015–2018 годы. Существует необходимость в гибкой системе показателей, способной указать на актуальные показатели для испытываемого региона в определенный промежуток времени. Такой подход позволяет, основываясь на региональных статистических показателях, сформировать нужную систему показателей с целью дальнейшего использования для построения комплекса модели оценки и анализа социальной напряженности в региональной системе.

Ключевые слова: развитие, социальная напряженность, показатели социально-экономической напряженности, экономическое развитие, социальное развитие, социально-экономические показатели.

ANNOTATION

In the modern world, as before, today, in the process of automation of many processes, people and society occupy a significant place in the development of any country. That is why dissatisfaction with the living conditions of the population in society arises so

cial tensions manifestations of which have different manifestations and consequences, both for society and for the economy and the state in which the increase of social tensions. The article focuses on indicators that characterize social tensions and have an impact on the GRP (GDP), which characterizes the development of the regional system. Against the background of constant changes in Ukraine and the world, as scientists say, there is a need to investigate such a complex issue as the impact of social tension on the development of regional systems. According to scientists, social tensions are capable of both stimulating development and negatively destroying regional systems. In this regard, modern scientists are trying not only to track the negative impact, but also to predict the ego for the development of measures to reduce the negative impact of social tension. Due to the importance of building a qualitative predictive model of the impact of social tensions that can lead to a change in the main indicator of regional development (GRP), it makes sense to take into account not only the extreme impact of each of the indicators of social tension, but also its complex impact and dependence between them. The article analyzes the indicators of socio-economic development that affect the development of the region and the level of social tensions. The conducted analysis updates the indicators that have a dominant influence on the level of macro-region (Ukraine) among its regional systems (regions) in the current conditions of development of the country and its regions. As a result, a system of indicators for assessing social tensions and having a significant impact on GRP is presented and is relevant for Ukraine in assessing social tensions and socio-economic development in 2015–2018. A prerequisite for this study is the need for a flexible metric system capable of pointing to current indicators for the region under study over a period of time. This approach allows, based on regional statistical indicators, to form the necessary system of indicators for further use to build a complex model for assessing and analyzing social tensions in the regional system.

Key words: development, social tensions, indicators of socio-economic tensions economic development, social development, socio-economic indicators.

Постановка проблеми. Соціальна напруженість у сучасному світі є актуальним об'єктом дослідження, який вимагає застосування системного підходу. Вченими різних країн, що досліджували проблему соціальної напруженості, особливо з позицій соціально-економічного розвитку, сформована велика кількість систем показників для побудови моделі. Всі ці моделі здебільшого використовуються для моніторингу соціальної напруженості в різних країнах та регіональних системах. З огляду на це, не

всі вони відповідають особливостям України та подіям, що відбуваються в сучасному світі. У зв'язку із цим більшість досліджень спрямовані на побудову якісної моделі з урахуванням основних показників соціальної напруженості та розроблення рекомендацій щодо подолання проблем, пов'язаних із негативним впливом соціальної напруженості на ВРП. Все це вимагає врахування сучасних подій, які відбуваються, та особливостей досліджуваного регіону. Саме тому першим кроком є вибір домінуючих показників саме для дослідження регіональної системи, оскільки є велика кількість різноманітних передумов, що здатні призвести до зростання соціальної напруженості. Виникає потреба у виборі показників, за допомогою яких можливо якісно оцінити ризики та наслідки зростання соціальної напруженості. Через те, що соціальна напруженість тісно пов'язана із соціально-економічним розвитком вчені досить часто використовують показник соціально-економічного розвитку для аналізу соціальної напруженості. Оскільки саме інформаційний простір є підґрунтям будь-якого дослідження та відіграє вагомий роль, є потреба у виборі показників, які актуальні саме для українських регіональних систем, з урахуванням того, що в регіонах України за останні роки відбулося багато змін.

Мета статті – виявлення показників, що впливають на соціально-економічний розвиток та соціальну напруженість, на першому кроці аналізу показників та їх наявності. Після цього для відокремлення показників із вагомим значенням було використано математичні методи.

Аналіз літератури. Над цією проблемою працювали різні вчені. Соціальна напруженість є міждисциплінарним поняттям, актуальним серед вітчизняних та закордонних учених. Серед вітчизняних та закордонних учених цією проблемою займалися: В.В. Близнюк [1], С.А. Харчук, І.С. Пенькіна [3], О.В. Полуякова [4], В.А. Козицький, А.В. Стасишин [5], В.В. Трохимчук, К.А. Козлова [6], У.Я. Садова, Т.М. Степура [7], Олена А., Сергій М. [8], В.В. Узунов, Н.А. Кизим [9], С.В. Белай [10], Л.Д. Яценко, О.О. Коломієць [11], М.А. Наумова [14], А.Д. Пілько [15; 16], А.А. Мазаракі, В.Д. Лагутін, А.Г. Герасименко [18], Е.М. Лібанова [19], В.О. Рукавишников [20] та інші.

Ці вчені здебільшого вивчали проблеми соціальної напруженості з позиції впливу на економіку та соціально-економічний розвиток регіональних систем.

Соціальна напруженість розглядається різними науковими напрямками, такими як: соціологія, політологія, психологія, історія, економіка тощо. Соціальна напруженість є міждисциплінарним поняттям, і при цьому немає єдиного визначення, ні міждисциплінарного, ні в жодному з наукових напрямів. З позиції економіки найбільш доречними є два визначення соціальної напруженості, оскільки вони найбільш по-

вно характеризують соціальну напруженість з економічної позиції.

Соціальна напруженість – це поняття, що характеризує особливий стан суспільного життя, який відрізняється загостренням внутрішніх суперечок об'єктивного і суб'єктивного характеру, часто посилені дією зовнішніх обставин іншого походження. Глибинні причини цього явища – сукупність економічних, політичних, соціальних та інших процесів, спрямованість руху яких призводить до виникнення в суспільстві нестабільної (політичної, економічної, військової) або конфліктної ситуації [20].

Грунтуючись на вибраному напрямі дослідження та поясненні терміну соціальної напруженості, сучасні вчені поділяються на тих, хто проводить соціопитування, що досить часто трапляється в західно-європейських дослідженнях, у країнах, що мають меншу від України територію. Також є інший напрям дослідження, коли вченим для країн із великою територією набагато складніше провести соціопитування одночасно в усіх регіонах та отримати якісну базу для дослідження. Саме тому досить часто використовуються інші системи показників, які публікуються в щорічних або щомісячних статистичних збірниках за розглянутими регіональними системами. Систем показників що складаються з останнього напрямку інформаційного простору дослідження, є велика кількість, усі вони так чи інакше повторюються, проте немає єдиної загальної системи цих показників. Це пов'язано з тим, що система показників, як і модель, що використовується в певній регіональній системі, не здатна так само якісно вказувати на рівень соціальної напруженості і в інших регіонах або в тому самому регіоні через 10 років. Передумовою цього є те, що в різний проміжок часу та в різних країнах для суспільства більш важливими є різні речі, людина живе в різних умовах. Щодо часового виміру в суспільстві нині відбувається маса трансформацій та вагомі технологічні зміни, які впливають на людину. Країни світу, як і різні регіональні системи, мають різний рівень розвитку та різні орієнтири в розвитку, в тому числі й економіки, саме тому неможливо використовувати в зовсім різних регіональних системах одну і ту саму систему показників.

Вибір актуальних показників є важливим фундаментом дослідження, яке включає такі етапи, як:

- актуалізація домінуючих показників соціально-економічного рівня;
- побудова багатофакторної моделі;
- оцінка впливу домінуючих показників на ВРП;
- оцінка наслідків соціальної напруженості на рівні макrorівня України.

Відповідно до зазначених кроків насамперед була сформована система показників відповідно до аналізу літератури та наявності показників, що характеризують соціально-економічний роз-

виток регіону та соціальне напруження. До переліку показників, що були сформовані на підставі аналізу літератури, входять:

- ВРП [15];
- Безробітне населення (за методологією МОП) [1–8; 11; 12; 13; 15; 19];
- середньомісячна заробітна плата [11; 12; 15; 19];
- сума заборгованості із виплати заробітної плати [8; 13; 14; 15; 19];
- обсяг реалізованої промислової продукції за регіонами [11; 12; 14; 15; 17; 18; 19];
- оборот роздрібною торгівлі, млн грн [11; 12; 15; 17; 18; 19];
- капітальні інвестиції за регіонами [12; 15; 19];
- вантажооборот, млн ткм [12; 15; 19];
- пасажирооборот, млн пас. км [12; 15; 19];
- експорт [12; 15; 19];
- імпорт [12; 15; 19];
- сальдо [12; 15; 19];
- доходи [12; 14; 15; 17; 18; 19];
- кількість підприємств [12; 15; 17; 18; 19];
- загальна сума субсидій, призначених домогосподарствам для відшкодування витрат на оплату ЖКГ, тис. грн [11; 12; 15; 19];
- кількість прибулих [11; 12; 14; 15; 19];
- кількість вибулих [11; 12; 14; 15; 19];
- міграційний приріст, скорочення (–) [9; 11; 12; 14; 15; 19].

З погляду аналізу головних показників регіонального розвитку, а саме серед показників соціально-економічного розвитку, результатом їхньої динаміки є показник ВРП. Результатом негативного впливу соціальної напруженості на оцінці збитків для економіки та регіону також оцінюється для регіональних систем через показник ВРП. Відповідно до цього серед системи показників, що були вибрані для дослідження соціально-економічного розвитку та оцінки наслідків від соціальної напруженості, на другому кроці була побудована кореляційна залежність кожного показника з показниками ВРП. Для побудови комплексу моделей були сформовані

панельні дані за кожним із показників із регіонів України за 2015–2018 рр. Відповідно до інформаційного простору була сформована вихідна матриця розмірністю 96*17 (m × n). Результати отриманих показників рівня кореляційної залежності між показниками наведені в табл. 1.

Відповідно до табл. 1, до показників, що мають сильний зв'язок із показником ВРП, належать: безробітне населення (за методологією МОП); обсяг реалізованої промислової продукції за регіонами; капітальні інвестиції за регіонами; експорт; імпорт; кількість підприємств за їхніми розмірами за регіонами. До показників, що мають середній рівень зв'язку, належать: оборот роздрібною торгівлі, млн грн; пасажирооборот, млн пас. км; загальна сума субсидій, призначених домогосподарствам для відшкодування витрат на оплату ЖКГ, тис. грн; кількість прибулих; кількість вибулих. Усі ці показники є домінуючими та мають залежність із ВРП регіонів України за 2015–2018 рр. Всі вони є актуальними для подальшого дослідження, оцінки та аналізу стану регіонального розвитку та оцінки можливих збитків від соціальної напруженості в майбутньому.

Висновок. У роботі була запропонована система заходів, за допомогою якої вибирається система показників, яка є актуальною для дослідження як соціально економічного розвитку, так і соціальної напруженості. Формування системи показників для побудови показника соціальної напруженості через показник ВРП зумовлено тим, що соціальна напруженість може мати як позитивний, так і негативний відбиток на економіці. З огляду на це, сучасні розрахунки оцінюють рівень соціальної напруженості саме з погляду наслідків, негативних для показника ВРП, тому є сенс насамперед звернути увагу на домінуючі показники впливу на головний показник розвитку регіональної системи (ВРП). Запропонований алгоритм вибору показників дає змогу враховувати саме домінуючі показники системи серед показників СЕР

Таблиця 1

Результати отриманих показників рівня кореляційної залежності між показниками

показник	рівень кореляції	показник	рівень кореляції
Безробітне населення (за методологією МОП)	0,796626	Експорт	0,852846
Середньомісячна заробітна плата за регіонами за період з початку року	0,457546	Імпорт	0,877485
Сума заборгованості із виплати заробітної плати	0,282303	Сальдо	0,428379
Обсяг реалізованої промислової продукції за регіонами	0,909177	Кількість підприємств за їхніми розмірами за регіонами	0,873291
Оборот роздрібною торгівлі, млн грн	0,582591	Загальна сума субсидій, призначених домогосподарствам для відшкодування витрат на оплату ЖКГ, тис. грн	0,520793
Капітальні інвестиції за регіонами	0,917878	Кількість прибулих	0,665231
Вантажооборот, млн ткм	0,368851	Кількість вибулих	0,644861
Пасажирооборот, млн пас. км	0,538365	Міграційний приріст, скорочення (–)	0,355184

Джерело: власна розробка автора (Source: Own elaboration)

для досліджуваного регіону в певний проміжок часу. У результаті апробації на показниках регіональних систем України серед 17 показників соціально-економічного розвитку домінуючими показниками впливу соціальної напруженості, здатними вплинути на ВРП, є 11 показників. Ці показники є домінуючими та актуальними у 2015–2018 рр. Отримані результати були використані в подальших дослідженнях та побудові комплексу моделі з оцінки, аналізу та прогнозування соціальної напруженості в регіональних системах.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Близнюк В.В. Система показників оцінки безробіття в Україні. Наукові записки. Економічні науки. 2013. Том 21. С. 22–27. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/8527/Blyznyuk_Systema_pokaznykiv_ocinky.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 07.09.2019)
2. Закон України “Про затвердження Державної програми зайнятості населення на 2001–2004 роки”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3076-14> (дата звернення: 07.09.2019).
3. Харчук С.А., Пенькна І.С. Безробіття як одне з глобальних проблем світу та напрями його подолання. Економіка та держава № 7 2016. С. 71–76. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/7_2016/15.pdf (дата звернення: 07.09.2019).
4. Полуяктова О.В. Проблеми безробіття в Україні. Економіка та суспільство. 2016. Вип. 2 С. 31–35. URL: http://economyandsociety.in.ua/journal/2_ukr/6.pdf (дата звернення: 07.09.2019).
5. Козицький В.А., Стасишин А.В. Системно-динамічний підхід до дослідження структурних співвідношень між макроекономічними індикаторами соціальної сфери. Економічна теорія та історія економічної думки. 2018. Вип. 26-1. С. 5–10. URL: http://bses.in.ua/journals/2018/26_1_2018/3.pdf (дата звернення: 07.09.2019).
6. Трохимчук В.В., Козлова К.А. Добробут населення: індикатори рівня та якості життя в сучасних умовах розвитку України. Економіка та управління національним господарством. 2017. Вип. 14. С. 52–56. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2017/14_2017_ukr/11.pdf (дата звернення: 07.09.2019).
7. Садова У.Я., Степура Т.М. Робочі місця як основа нової політики зайнятості й відтворення якості людського потенціалу в Україні. Актуальні тенденції ринку праці та проблеми зайнятості в Україні. 2017. С. 15–22.
8. Олена А., Сергій М. Інтегральна оцінка соціальної напруженості регіонів. Socio-Economic Problems and the State, 2015, vol. 13(2), pp.161–168. URL: <https://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2015/15aasnr.pdf> (дата звернення: 07.09.2019).
9. Узунов В.В., Кизим Н.А. Программно-целевой подход к государственному управлению социальной напряженностью в регионах страны: монографія. Харків : ІД «ИНЖЭК», 2007. 204 с.
10. Белаї С.В. Таксономічний метод оцінювання соціально-економічної безпеки регіонів України. Державне управління та місцеве самоврядування. 2011. Вип. 4(11). URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Dums/2011_4/11bsvbr.pdf (дата звернення: 07.09.2019).
11. Яценко Л.Д., Коломієць О.О. Регіональний аспект соціальної напруженості в Україні: стан, фактори формування та шляхи подолання. Аналітична доповідь. Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (НБУВ). Київ, 2015. С. 23.
12. Державна служба статистики України. Офіційний сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 07.09.2019).
13. Соціальні індикатори рівня життя населення: Статистичний збірник. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 07.09.2019).
14. Наумова М.А. Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика. Науковий погляд: економіка та управління. 2018. № 2(60). С. 130–142.
15. Пілько А.Д., Гарда Т.П. Моделі оцінювання та аналізу асиметрії регіонального розвитку. Економіка розвитку. 2018. № 2(86). С. 24–35.
16. Пілько А.Д. Постановка задачі оцінки рівня безпеки розвитку територіальної системи. Бізнес-Інформ. 2013. № 10. С. 173–179.
17. Постанова від 20 грудня 1997 р. № 1449 “Про Концепцію розвитку внутрішньої торгівлі України” м. Київ.
18. Внутрішня торгівля України : монографія / А.А. Мазаракі, В.Д. Лагутін, А.Г. Герасименко [та ін.] ; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. А.А. Мазаракі. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2016. 864 с.
19. Людський розвиток в Україні: мінімізація соціальних ризиків : колективна науково-аналітична монографія / За ред. Е.М. Лібанової. К. : Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В.Птухи НАН України, Держкомстат України, 2010. 496 с.
20. Рукавишников В.О. Социальная напряженность Диалог. 1990. № 8. С. 6–11.

REFERENCES:

1. Blyznyuk V.V. (2013). Systema pokaznykiv ocinky bezrobittja v Ukraini [The system of unemployment estimation indicators in Ukraine]. Proceedings. Economic sciences. Vol. 21. Pp. 22–27. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/8527/Blyznyuk_Systema_pokaznykiv_ocinky.pdf?sequence=1&isAllowed=y (accessed 07.09.2019).
2. Zakon Ukrainy “Pro zatverdzhennja Derzhavnoji prohramy zajnjatosti naselejnja na 2001–2004 roky” [Law of Ukraine “On Approval of the State Program of Employment for the Population 2001–2004”]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3076-14> (accessed 07.09.2019).
3. Kharchuk S.A., Penkna I.S. (2016). Bezrobittja jak odne z globalnykh problem svitu ta naprjamy johho podolannja [Unemployment as one of the global problems of the world and directions of its overcoming]. Economy and State, No. 7, pp. 71–76. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/7_2016/15.pdf (accessed: 07.09.2019).
4. Poluyaktova O.V. (2016). Problemy bezrobittja v Ukraini. Ekonomika ta suspiljstvo [Problems of unemployment in Ukraine]. Economy and society, vol. 2, pp. 31–35. URL: http://economyandsociety.in.ua/journal/2_eng/6.pdf (accessed: 07.09.2019).
5. Kozitsky V.A. Stasishin A.V. (2018). Systemno-dynamichnyj pidkhd do doslidzhennja strukturnykh spivvidnoshenj mizh makroekonomichnymy indykatoramy socialjnoji sfery [A system-dynamic approach to the study of structural relationships between macroeconomic indicators of the social sphere]. Economic theory and history of economic thought, vol. 26–1, pp. 5–10. URL: http://bses.in.ua/journals/2018/26_1_2018/3.pdf (accessed: 07.09.2019).

6. Trokhimchuk V.V., Kozlova K.A. (2017). Dobrobut naselennja: indykatory rivnja ta jakosti zhyttja v suchasnykh umovakh rozvytku Ukrainy. [Welfare of the population: indicators of the level and quality of life in the current conditions of development of Ukraine]. *Economy and management of the national economy*. Vol. 14. Pp. 52–56. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2017/14_2017_ukr/11.pdf (accessed: 07.09.2019).
7. Sadova U.Ya., Stepura T.M. (2017). Robochi miscja jak osnova novoji polityky zajnjatosti j vidtvorennja jakosti ljudsijkogho potencialu v Ukraini [Workplaces as a basis for a new employment policy and reproduction of the quality of human potential in Ukraine]. *Current labor market trends and employment problems in Ukraine*. Pp. 15–22.
8. Olena A., Sergij M. (2015). Integhraljna ocinka socialjnoi napruzhenosti rehioniv [Integral assessment of social tensions of regions]. *Socio-Economic Problems and the State*. Type 13(2), pp.161–168. URL: <https://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2015/15aoasn.pdf> (accessed: 07.09.2019).
9. Uzunov V.V., Kizim N.A. (2007). Proghrammno-celevoj podkhod k ghosudarstvennomu upravleniju socyalnoj naprjazhennostiju v rehionakh stran [Programmatic and targeted approach to state management of social tensions in the regions of the country]. Kharkov: INZHEK ID. (in Ukrainian)
10. Belay S.V. (2011). Taksonomichnyj metod ocinjuvannja socialjno-ekonomichnoji bezpeky rehioniv Ukrainy [A taxonomic method for assessing the socio-economic security of Ukrainian regions]. *Public administration and local self-government*, vol. 4(11). URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Dums/2011_4/11bsvb.pdf (accessed: 07.09.2019).
11. Yatsenko L.D., Kolomiets O.O. (2015). Rehionalnij aspekt socialjnoi napruzhenosti v Ukraini: stan, faktory formuvannja ta shljakhy podolannja [Regional Aspect of Social Tension in Ukraine: Status, Formation Factors, and Ways to Overcome]. Analytical report. Government Information and Analytical Support Service (NBUU). Kyiv. (in Ukrainian)
12. State Statistics Service of Ukraine. Official site. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed: 09.09.2019).
13. Social indicators of living standards of the population: Statistical compilation. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (accessed: 09.09.2019).
14. Naumova M.A. (2018). [Demography, Labor Economics, Social Economics and Politics]. *Scientific Perspective: Economics and Governance*, No. 2(60), pp. 130–142.
15. Pilko A.D., Garda T.P. (2018). Modeli ocinjuvannja ta analizu asymetriji rehionalnogho rozvytku [Models of estimation and analysis of asymmetry of regional development]. *Economics of development*. No. 2(86). Pp. 24–35.
16. Pilko A.D. (2013). Postanovka zadachi ocinky rivnja bezpeky rozvytku terytorialjnoi systemy [Formulation of the problem of estimating the level of security of development of the territorial system]. *Business Inform*. No 10. Pp. 173–179.
17. Decree No. 1449 of December 20, 1997 “On the Concept of Development of Internal Trade of Ukraine”, Kyiv.
18. Mazaraki A.A., Lagutin V.D., Gerasimenko A.G. [and others] (2016). Vnutrishnja torghivlja Ukrainy [Domestic Trade of Ukraine] for the total. ed. Doctor of Economics. of sciences, prof. A.A. Mazaraki. Kiev: Kiev. nat. trading econ. univ., pp. 864 .
19. Libanova E.M. (ed.) (2010). Ljudsjkyj rozvytok v Ukraini: minimizacija socialjnykh ryzykiv: kolektyvna naukovo-analitychna monoghrafija [Human Development in Ukraine: Minimizing Social Risks: A Collective Scientific Analytical Monograph]. Kiev: Institute of Demography and Social Research. M.V. Ptukhi, NAS of Ukraine, State Committee for Statistics of Ukraine, pp. 496.
20. Rukavishnikov V.A. (1990). Socyalnaja naprjazhennostj Dyalogh [Social Tensions Dialogue], No 8, pp. 6–11.